

॥तैत्तिरीय ब्राह्मणम्॥

॥प्रथमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः॥

अङ्गिरसो वै सत्रमासत। तेषां पृश्निर्घर्मधुगांसीत्। सर्जीषेणाजीवत्। तैऽब्रुवन्। कस्मै नु सत्रमास्महे। यैऽस्या ओषधीर्न जनयाम् इति। ते दिवो वृष्टिमसृजन्त। यावन्तः स्तोका अवापद्यन्त। तावंतीरोषधयोऽजायन्त। ता जाताः पितरो विषेणालिम्पन्॥१॥

तासां जग्ध्वा रुप्यन्त्यैत्। तैऽब्रुवन्। क इदमित्यमंकरिति। वयं भागधेयमिच्छमाना इति पितरौऽब्रुवन्। किं वै भागधेयमिति। अग्निहोत्र एव नोऽप्यस्त्वत्यब्रुवन्। तेभ्य एतद्वाग्धेयं प्रायच्छन्। यद्युत्वा निमार्द्धि। ततो वै त ओषधीरस्वदयन्। य एवं वेद॥२॥

स्वदन्तेऽस्मा ओषधयः। ते वृथसमुपावासृजन्। इदं नो हृव्यं प्रदापयेति। सौऽब्रवीद्वर वृणै। दश मा रात्रीर्जातं न दौहन्। आसङ्गवं मात्रा सुह चरणीति। तस्माद्वृथसं जातं दश रात्रीर्न दुहन्ति। आसङ्गवं मात्रा सुह चरति। वारेवृत्तुङ्ग ह्यस्य। तस्माद्वृथसः सःसृष्टधयः रुद्रो घातुकः। अति हि सन्धान्ययति॥३॥

अलिम्पन्वेद घातुक एक च॥३॥ [१]

प्रजापतिरग्निमसृजत। तं प्रजा अन्वसृज्यन्त। तमभाग उपास्त। सौऽस्य प्रजाभिरपाकामत्। तमवरुरुथसमानोऽन्वैत्। तमवरुधु नाशक्रोत्। स तपोऽतप्यत। सौऽग्निरुपारमतातापि वै स्य प्रजापतिरिति। स रुग्राटादुदमृष्ट॥४॥

तदधृतमभवत्। तस्माद्यस्य दक्षिणतः केशा उम्मेषाः। ताञ्चैष्टलक्ष्मी प्राजापत्येत्याहुः। यद्वराटादुदमृष्ट। तस्माद्वराटे केशा न सन्ति। तदग्नौ प्रागृह्णात्। तद्विचिकिथ्मत्। जुहवानी(३) मा हौषा(३)मिति। तद्विचिकिथ्मायै जन्म। य एवं विद्वान् विचिकिथ्मति॥५॥

वसीय एव चैतयते। तं वाग्भ्यवदञ्जुहूधीति। सौऽब्रवीत्। कस्त्वमसीति। स्वैव ते वागित्यब्रवीत्। सौऽजुहोथस्वाहेति। तथ्वाहाकारस्य जन्म। य एवं स्वाहाकारस्य जन्म वेद। कुरोति स्वाहाकारेण वीर्यम्। यस्यैवं विदुषः स्वाहाकारेण जुहति॥६॥

भोगायैवास्य हुतं भवति। तस्या आहृत्यै पुरुषमसृजत। द्वितीयमजुहोत्। सोऽश्वमसृजत। तृतीयमजुहोत्। स गामसृजत। चतुर्थमजुहोत्। सोऽविमसृजत। पञ्चममजुहोत्।

सोऽजामंसुजत॥७॥

सोऽग्निर्बिभेत्। आहूतीभिर्वै माऽऽप्नोतीति। स प्रजापतिं पुनः प्राविशत्। तं प्रजापतिरब्रवीत्। जायुस्वेति। सोऽब्रवीत्। किं भाग्येयम् भिर्जनिष्य इति। तुभ्यम् वेदः हृयात् इत्यब्रवीत्। स एतद्वाग्येयम् भयं जायत। यदग्निहोत्रम्॥८॥

तस्मादग्निहोत्रमुच्यते। तद्वृयमानमादित्योऽब्रवीत्। मा हौषीः। उभयोर्वै नवेतदिति। सोऽग्निरब्रवीत्। कथं नौ होष्यन्तीति। सायमेव तुभ्यं जुहवन्। प्रातर्मह्यमित्यब्रवीत्। तस्मादग्न्ये सायः हृयते। सूर्याय प्रातः॥९॥

आग्नेयी वै रात्रिः। ऐन्द्रमहः। यदनुदिते सूर्ये प्रातर्जुह्यात्। उभयमेवाग्नेयः स्यात्। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। तथाऽग्न्ये सायः हृयते। सूर्याय प्रातः। रात्रिं वा अनु प्रजाः प्रजायन्ते। अहा प्रति तिष्ठन्ति। यथासायं जुहोति॥१०॥

प्रैव तेन जायते। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। प्रत्येव तेन तिष्ठति। प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स एतदग्निहोत्रं मिथुनमपश्यत्। तदुदिते सूर्येऽजुहोत्। यजुषाऽन्यत्। तूष्णीमन्यत्। ततो वै स प्राजायत। यस्यैवं विदुष उदिते सूर्येऽग्निहोत्रं जुहति॥११॥

प्रैव जायते। अथो यथा दिवा प्रजानन्तेति। तादग्नेव तत्। अथो खल्वाहः। यस्य वै द्वौ पुण्यौ गृहे वसन्तः। यस्तयोरन्यः राघयत्यन्यं न। उभौ वाव स तावृच्छुतीति। अग्निं वावाऽदित्यः सायं प्र विशति। तस्मादग्निर्दूरान्नकं ददशो। उभे हि तेजसी सम्पर्येते॥१२॥

उद्यन्तं वावाऽदित्यम् ग्निरनु सुमारोहति। तस्माद्वूम एवाग्नेदिवा ददशो। यदुग्न्ये सायं जुह्यात्। आ सूर्याय वृश्येत। यथसूर्याय प्रातर्जुह्यात्। आऽग्न्ये वृश्येत। देवताभ्यः सुमदं दध्यात्। अग्निज्योतिज्योतिः सूर्यः स्वाहेत्येव सायः हौतव्यम्। सूर्यो ज्योतिज्योतिरग्निः स्वाहेति प्रातः। तथोभाष्याः सायः हृयते॥१३॥

उभाभ्यां प्रातः। न देवताभ्यः सुमदं दधाति। अग्निज्योतिरित्याह। अग्निर्वै रेतोधाः। प्रजा ज्योतिरित्याह। प्रजा एवास्मै प्र जनयति। सूर्यो ज्योतिरित्याह। प्रजास्वेव प्रजातासु रेतो दधाति। ज्योतिरग्निः स्वाहेत्याह। प्रजा एव प्रजाता अस्यां प्रतिष्ठापयति॥१४॥

तूष्णीमुत्तरामाहुति जुहोति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। यदुदिते सूर्ये प्रातर्जुह्यात्।

यथाऽतिथ्ये प्रद्वृत्ताय शून्यायांवसुथायांहर्त्यै हरन्ति। ताद्वगेव तत्। काऽहु ततुस्तद्वृत्तीत्याहुः। यथस न वेदा। यस्मै तद्वर्तीति। तस्माद्यदौषसं जुहोति। तदेव संमृति। अथो यथा प्रार्थमौषसं परिवेवैष्टि। ताद्वगेव तत्॥१५॥

अमृष्ट विचिकित्थन्ति जहृत्युजामसृजताश्चिह्नत्रै सूर्याय प्रातुर्जहोति जहृति सम्पूर्णते हयते स्थापयति समृति द्वे च॥१२॥ [२]

रुद्रो वा एषः। यदग्निः। पर्वी स्थाली। यन्मध्येऽग्नेरधिश्रयेत्। रुद्राय पक्षीमपि दध्यात्। प्रमायुका स्यात्। उदीचोऽङ्गारान्त्रिरूद्ध्याधिं श्रयति। पक्षिये गोपीथायां व्यन्तान्करोति। तथा पत्न्यप्रमायुका भवति॥१६॥

घर्मो वा एषोऽशान्तः। अहरहः प्र वृज्यते। यदग्निहोत्रम्। प्रतिषिञ्चेत्पुशुकामस्य। शान्तमिव हि पंशव्यम्। न प्रतिषिञ्चेद्वृह्णवर्चसकामस्य। समिद्धमिव हि ब्रह्मवर्चसम्। अथो खलुः। प्रतिषिच्यमेव। यत्प्रतिषिञ्चति॥१७॥

तत्पश्यम्। यज्ञुहोति। तद्वृह्णवर्चसि। उभयमेवाकः। प्रच्युतं वा एतदस्माल्लोकात्। अगतं देवलोकम्। यच्छृतः हुविरनभिघारितम्। अभि द्यौतयति। अभ्यैवैनद्घारयति। अथौ देवत्रैवैनद्रमयति॥१८॥

पर्यग्नि करोति। रक्षसामपहत्यै। त्रिः पर्यग्नि करोति। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय। यत्प्राचीनमुद्भासयेत्। यजमानः शुचाऽर्पयेत्। यद्वक्षिणा। पितृदेवत्यै स्यात्। यत्प्रत्यक्त॥१९॥

पर्वीै शुचाऽर्पयेत्। उदीचीनमुद्भासयति। एष वै देवमनुष्याणां शान्ता दिका तामेवैनदनूद्भासयति शान्तैः। वर्त्म करोति। यज्ञस्य सन्तत्यै। निष्ठपति। उपैव तथस्तृणाति। चतुरुन्नयति। चतुर्प्पादः पुशवः॥२०॥

पश्नेवाव रुन्पे। सर्वान्पूर्णानुन्नयति। सर्वे हि पुण्यां राज्ञाः। अनूच उन्नयति। प्रजायां अनूचीनत्वाय। अनूच्येवास्य प्रजाऽर्धुका भवति। सम्मुशति व्यावृत्यै। नाहोऽप्यनुपं सादयेत्। यदहोऽप्यनुपसादयेत्। यथाऽन्यस्मां उपनिधाय।॥२१॥

अन्यस्मै प्रयच्छति। ताद्वगेव तत्। आऽस्मै वृश्चेता। यदेव गारहंपत्येऽधि श्रयति। तेन गारहंपत्यं प्रीणाति। अग्निरविभेत्। आहुतयो माऽत्यैष्यन्तीति। स एताः सुमिधंमपश्यत्। तामाऽधत्त। ततो वा अग्नावाहुतयोऽधियन्त॥२२॥

यदेन॑ समयच्छत्। तथस्मिधः समित्वम्। समिधमा दंधाति। समेवैन् यच्छति। आहुतीनां धृत्यै। अथो अग्निहोत्रमेवेधवल्करोति। आहुतीनां प्रतिष्ठित्यै। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यदेका॑ सुमिधमाधायु द्वे आहुती जुहोति। अथु कस्या॑ सुमिधिं द्वितीयामाहुतिं जुहोतीति॥२३॥

यद्वे समिधांवा दृध्यात्। भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। एका॑ समिधमाधायै। यजुषाऽन्यामाहुतिं जुहोति। उभे एव सुमिद्वती आहुती जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति। आदीसायां जुहोति। समिद्विमिव हि ब्रह्मवर्चसम्। अथो यथाऽतिथि ज्योतिष्कृत्वा परिवैष्टि। तादगेव तत्। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। तस्माद्विपाच्चतुर्ष्पादमत्ति। अथो द्विपद्येव चतुर्ष्पदः प्रतिष्ठापयति॥२४॥

भवति प्रतिपिश्चति गमयति प्रत्यक्ष्यव उपनिधायांप्रियन्तेति तत्त्वार्थं च॥१॥

[३]

उत्तरावर्तीं वै देवा आहुतिमजुहवः। अवाचीमसुराः। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। यं कामयेत् वसीयान्नस्यादिति। कर्नीयस्तस्य पूर्व॑ हुत्वा। उत्तरं भूयो जुहयात्। एषा वा उत्तरावत्याहुतिः। तान्देवा अजुहवः। ततस्तेऽभवन्॥२५॥

यस्यैवं जुहति। भवत्येव। यं कामयेत् पापीयान्नस्यादिति। भूयस्तस्य पूर्व॑ हुत्वा। उत्तरं कर्नीयो जुहयात्। एषा वा अवाच्याहुतिः। तामसुरा अजुहवः। ततस्ते पराऽभवन्। यस्यैवं जुहति। परेव भवति॥२६॥

हुत्वोप सादयत्यजामित्वाय। अथो व्यावृत्यै। गारहपत्यं प्रतीक्षते। अननुध्यायिनमेवै करोति। अग्निहोत्रस्य वै स्थाणुरस्ति। तं य क्रच्छेत्। यज्ञस्थाणुमृच्छेत्। एष वा अग्निहोत्रस्य स्थाणुः। यत्पूर्वाऽऽहुतिः। तां यदुत्तरयाऽभि जुहयात्॥२७॥

यज्ञस्थाणुमृच्छेत्। अतिहायु पूर्वमाहुतिं जुहोति। यज्ञस्थाणुमेव परि वृणक्ति। अथो भ्रातृव्यमेवास्वाऽति क्रामति। अवाचीन॑ सायमुपमार्षि। रेते एव तदधाति। ऊर्ध्वं प्रातः। प्र जनयत्येव तत्। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। चतुरुन्नयति॥२८॥

द्विर्जुहोति। अथु क्व द्वे आहुती भवत् इति। अग्नौ वैश्वानर इति ब्रूयात्। एष वा अग्निवैश्वानरः। यद्वाहृणः। हुत्वा द्विः प्राशजाति। अग्नावेव वैश्वानरे द्वे आहुती जुहोति। द्विर्जुहोति। द्विर्निमार्षि। द्विः प्राशजाति॥२९॥

षट्थं पंचन्ते। षड्वा कृतवः। कृतूनेव प्रीणाति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। किं देवत्यमग्निहोत्रमिति। वैश्वदेवमिति ब्रूयात्। यद्यजुषा जुहोति। तदैन्द्राग्रम्। यत्तृष्णाम्। तत्प्राजापत्यम्॥३०॥

यन्निर्मार्हिति। तदोषधीनाम्। यद्वितीयम्। तत्पितृणाम्। यत्प्राशनाति। तद्भर्णाम्। तस्माद्भर्तु अनश्वन्तो वर्धन्ते। यदाचामति। तन्मनुष्याणाम्। उद्भव्यवृत्याचामति॥३१॥

आत्मनो गोपीथाय। निर्णेक्ति शुच्यै। निष्ठपति स्वग्रकृत्यै। उद्दिशति। सुस्तरूपीनेव प्रीणाति। दक्षिणा पूर्यविर्तते। स्वमेव वीर्यमनु पूर्यविर्तते। तस्मादक्षिणोऽर्घ आत्मनो वीर्यवित्तरः। अथो आदित्यस्यैवावृतमनु पूर्यविर्तते। हुत्वोप समिन्ये॥३२॥

ब्रह्मवर्चसस्य समिद्धौ। न बुरुहिरनु प्रहरेत्। असङ्गस्थितो वा एष यज्ञः। यदग्निहोत्रम्। यदनु प्रहरेत्। यज्ञं विच्छिन्न्यात्। तस्मान्नानु प्रहत्यम्। यज्ञस्य सन्तत्यै। अपो नि नयति। अवभृथस्यैव रूपमंकः॥३३॥

अभृभृति जुहुयात्रयति मार्हिद्विः प्राशनाति प्राजापत्यमाचामतीभ्यःकः॥३॥

[४]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। अग्निहोत्रप्रायणा यज्ञाः। किं प्रायणमग्निहोत्रमिति। वृथ्सो वा अग्निहोत्रस्य प्रायणम्। अग्निहोत्रं यज्ञानाम्। तस्य पृथिवी सदः। अन्तरिक्षमाग्नीङ्ग्रहम्। द्यौरहविर्धनम्। दिव्या आपुः प्रोक्षणयः। ओषधयो बुरुहिः॥३४॥

वनस्पतय इधमः। दिशः परिधयः। आदित्यो यूपः। यजमानः पशुः। सुमुद्रोऽवभृथः। संवर्थसः स्वंगाकारः। तस्मादाहिताग्नेः सर्वमेव बर्हिष्य दत्तं भवति। यथस्यायं जुहोति। रात्रिमेव तेन दक्षिण्यं कुरुते। यत्प्रातः॥३५॥

अहरेव तेन दक्षिण्यं कुरुते। यत्ततो ददाति। सा दक्षिणा। यावन्तो वै देवा अहुतमादन्। ते परांभवन्। त एतदग्निहोत्रं सर्वस्यैव समवदायांजुहवुः। तस्मादाहुः। अग्निहोत्रं वै देवा गृहणां निष्कृतिमपश्यन्निति। यथस्यायं जुहोति। रात्रिया एव तद्वुताद्याय॥३६॥

यजमानस्यापराभावाय। यत्प्रातः। अहं एव तद्वुताद्याय। यजमानस्यापराभावाय। यत्ततोऽश्वन्ति। हुतमेव तत्। द्वयोः पर्यसा जुहुयात्पुशुकांस्य। एतद्वा अग्निहोत्रं मिथुनम्। य एवं वेदं। प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते॥३७॥

हुमामेव पूर्वया दुहे। अमूमुत्तरया। अधिश्रित्योत्तरमा नयति। योनावेव तद्रेतः सिञ्चति प्रजनने। आज्ज्येन जुहुयात्तेजस्कामस्य। तेजो वा आज्यम्। तेजस्व्येव भवति। पयसा पशुकामस्य। एतद्वै पंशुनाऽरुपम्। रूपेणैवास्मै पशूनवं रुप्ये॥३८॥

पशुमानेव भवति। दग्धेन्द्रियकामस्य। इन्द्रियं वै दधि। इन्द्रियाव्येव भवति। युवाग्वा ग्रामकामस्योषुधा वै मनुष्याः। भागधेयैनैवास्मै सजातानवं रुप्ये। ग्राम्येव भवति। अयज्ञो वा एषः। योऽसामा॥३९॥

चतुरुन्नयति। चतुरक्षरऽरथन्तरम्। रथन्तरस्यैष वर्णः। उपरीव हरति। अन्तरिक्षं वामदेव्यम्। वामदेव्यस्यैष वर्णः। द्विर्जुहोति। द्वंक्षरं बृहत्। बृहत् एष वर्णः। अग्निहोत्रमेव तथामन्वत्करोति॥४०॥

यो वा अग्निहोत्रस्योपसदो वेद। उपैनमुपसदो नमन्ति। विन्दते उपसत्तारम्। उन्नीयोपं सादयति। पृथिवीमेव प्रीणाति। होष्यनुपंसादयति। अन्तरिक्षमेव प्रीणाति। हृत्वोपं सादयति। दिवमेव प्रीणाति। एता वा अग्निहोत्रस्योपसदः॥४१॥

य एवं वेद। उपैनमुपसदो नमन्ति। विन्दते उपसत्तारम्। यो वा अग्निहोत्रस्याश्रावितं प्रत्याश्रावितऽहोतारं ब्रह्माणं वषद्वारं वेद। तस्य त्वेव हुतम्। प्राणो वा अग्निहोत्रस्याश्रावितम्। अपानः प्रत्याश्रावितम्। मनो होतां। चक्षुब्रह्मा। निमेषो वषद्वारः॥४२॥

य एवं वेद। तस्य त्वेव हुतम्। सायं यावानश्च वै देवाः प्रातर्यावाणश्चाग्निहोत्रिणो गृहमागच्छन्ति। तान् यन्त्र तर्पयेत्। प्रजयोऽस्य पशुभिर्वितिष्ठेनन्। यत्तर्पयेत्। तृप्ता एनं प्रजयां पशुभिस्तर्पयेयुः। सजूद्वैः सायं यावभिरिति सायऽसम्मृशति। सजूद्वैः प्रातर्यावभिरिति प्रातः। ये चैव देवाः सायं यावानो ये च प्रातर्यावाणः॥४३॥

तानेवोभयाऽस्तर्पयति। त एनं तृप्ताः प्रजयां पशुभिस्तर्पयन्ति। अरुणो हं स्माहोपवेशः। अग्निहोत्र एवाहऽसायं प्रातुर्वज्रं भ्रातृव्येभ्यः प्र हरामि। तस्मान्मत्पापीयाऽसो भ्रातृव्या इति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। सुमिथस्तुमी। सुसपदाशक्रीरी। शाक्करो वज्रः। अग्निहोत्र एव तथासायं प्रातुर्वज्रं यजमानो भ्रातृव्याय प्र हरति। भवत्यात्मनां। परोऽस्य भ्रातृव्यो भवति॥४४॥

बुद्धिः प्रातरहुतायां जायते रुद्धेऽसामा करोत्येता वा अग्निहोत्रस्योपसदो वषद्वारश्च प्रातर्यावाणो वज्रस्मीणि च॥११॥

प्रजापतिरकामयताऽऽत्मन्वन्मे जायेतेति। सौऽजुहोत। तस्याऽऽत्मन्वदंजायत। अग्निर्वायुरादित्यः। तैऽब्रुवन्। प्रजापतिरहोषीदात्मन्वन्मे जायेतेति। तस्य वृयमंजनिष्ठहि। जायेतात्र आत्मन्वदिति तैऽजुहवुः। प्राणानामुग्निः। तुनुवै वायुः॥४५॥

चक्षुष आदित्यः। तेषां हुतादंजायत् गौरेव। तस्यै पर्यसि व्यायच्छन्त। मम हुतादंजनि ममेति। ते प्रजापतिं प्रश्नमायन्। स आदित्योऽग्निमंब्रवीत्। युत्तरे नौ जयात्। तत्रौ सहासुदिति। कस्यै कोऽहौषीदिति प्रजापतिरब्रवीत्कस्यै कु इति। प्राणानामुहमित्यग्निः॥४६॥

तुनुवा अहमिति वायुः। चक्षुषोऽहमित्यादित्यः। य एव प्राणानामहौषीत्। तस्य हुतादंजनीति। अग्नेरहुतादंजनीति। तदंग्निहोत्रस्याग्निहोत्रत्वम्। गौर्वा अग्निहोत्रम्। य एवं वेद गौरंग्निहोत्रमिति। प्राणापानाभ्यामेवाग्निः समर्थयति। अव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति॥४७॥

य एवं वेदा तौ वायुरब्रवीत्। अनु मा भंजतमिति। यदेव गारहपत्ये-ऽधिश्चित्याहवनीयमभ्युद्भवान्। तेन त्वां प्रीणानित्यब्रूताम्। तस्माद्यद्वारहपत्ये-ऽधिश्चित्याहवनीयमभ्युद्भवति। वायुमेव तेन प्रीणाति। प्रजापतिर्देवताः सृजमानः। अग्निमेव देवतानां प्रथममसृजत। सौऽन्यदालम्यमवित्वा॥४८॥

प्रजापतिमभि पर्यावर्तता। स मृत्योरबिभेत्। सौऽमुमादित्यमात्मनो निरमिमीता। तः हुत्वा पराङ्मुर्यावर्तता। ततो वै स मृत्युमपाजयत्। अपं मृत्युं जंयति। य एवं वेदा तस्माद्यस्यैव विदुषः। उतैकाहमुत व्यहं न जुहति। हुतमेवास्यै भवति। असौ ह्यादित्योऽग्निहोत्रम्॥४९॥

तुनुवै वायुरग्निर्वत्यवित्वा भवत्येकं च॥५०॥

[६]

रौद्रं गविं वायुव्यमुपसृष्टम्। आश्विनं दुद्यमानम्। सौम्यं दुग्धम्। वारुणमधि श्रितम्। वैश्वदेवा भिन्दवः। पौष्णमुदन्तम्। सारस्वतं विष्णन्दमानम्। मैत्रः शरः। धातुरुद्वासितम्। बृहस्पतेरुत्रीतम्। सवितुः प्रकान्तम्। द्यावापृथिव्यः हियमाणम्। ऐन्द्राग्नमुपसन्नम्। अग्नेः पूर्वाऽऽहुतिः। प्रजापतेरुत्तरा। ऐन्द्रः हुतम्॥५०॥

उद्वासितः सूत च॥१॥

[७]

दक्षिणत उपं सृजति। पितृलोकमेव तेन जयति। प्राचीमा वर्तयति। देवलोकमेव तेन जयति। उर्दीचीमावृत्यं दोग्धि। मनुष्यलोकमेव तेन जयति। पूर्वौ दुह्याञ्चेष्टस्य

ज्यैषिणेयस्यां यो वा गुतश्रीः स्यात्। अपरौ दुह्याल्कनिष्ठस्यं कानिष्ठेनेयस्यां यो वा बुभूषेत्॥५१॥

न सं मृशति। पापवस्यसस्य व्यावृत्त्यै। वायुव्यं वा एतदुपसृष्टम्। आश्विनं दुह्यमानम्। मैत्रं दुधम्। अर्यम्ण उद्वास्यमानम्। त्वाष्ट्रमुन्नीयमानम्। बृहस्पतेरुन्नीतम्। सवितुः प्रकान्तम्। द्यावापृथिव्यं हियमाणम्॥५२॥

ऐन्द्राग्रमुपं सादितम्। सर्वाभ्यो वा एष देवताभ्यो जुहोति। योऽग्निहोत्रं जुहोति। यथा खलु वै धेनुं तीर्थं तुर्पयति। एवमग्निहोत्री यजमानं तर्पयति। तृप्यति प्रजयां पुशुभिः। प्र सुवर्गं लोकं जानाति। पश्यति पुत्रम्। पश्यति पौत्रम्। प्र प्रजयां पुशुभिर्मिथुनैर्जायते। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुहति। य उ चैनदेवं वेदं॥५३॥

बुर्णेषुद्यमाणायते द्वे च। ३॥

[८]

त्रयो वै प्रैयमेधा आसन्। तेषां त्रिरेकोऽग्निहोत्रमजुहोत्। द्विरेकः। सुकृदेकः। तेषां यस्त्रिरजुहोत्। स ऋचाऽजुहोत्। यो द्विः। स यजुषा। यः सुकृता। स तूष्णीम्॥५४॥

यश्च यजुषाऽजुहोद्यश्च तूष्णीम्। तावुभावार्थुताम्। तस्माद्यजुषाऽहुतिः पूर्वा होतव्यां। तूष्णीमुत्तरा। उभे एवर्धी अवरुन्धे। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति सायं जुहोति। रेत एव तद्वधाति। सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहेति प्रातः। रेत एव हुतं प्र जनयति। रेतो वा एतस्य हुतं न प्र जायते॥५५॥

यस्याग्निहोत्रमहुतः सूर्योऽन्युदेति। यद्यन्ते स्यात्। उन्नीय प्राङुदाद्रवेत्। स उपसाद्यातमितोरासीत। स युदा ताम्येत्। अथ भूः स्वाहेति जुहयात्। प्रजापतिर्वै भूतः। तमेवोपासरत्। स एवैनं ततु उन्नयति। नार्तिमार्च्छति यजमानः॥५६॥

तूष्णीं जायते यजमानः॥३॥

[९]

यदग्निमुद्धरति। वसंवस्तर्व्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। वसुष्वेवास्याग्निहोत्रः हुतं भवति। निहितो धूपायञ्चेते। रुद्रास्तर्व्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। रुद्रेष्वेवास्याग्निहोत्रः हुतं भवति। प्रथममिधमर्चिरा लभते। आदित्यास्तर्व्यग्निः॥५७॥

तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। आदित्येष्वेवास्याग्निहोत्रः हुतं भवति। सर्व एव संवर्श इधम आदीसो भवति। विश्वे देवास्तर्व्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। विश्वेष्वेवास्य

देवेष्वग्निहोत्रं हुतं भवति। नितुरामर्चिरुपावैति लोहिनीकेव भवति। इन्द्रस्तर्व्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहूति। इन्द्रे एवास्या"ग्निहोत्रं हुतं भवति॥५८॥

अङ्गारा भवन्ति। तेभ्योऽङ्गारेभ्योऽर्चिरुदैति। प्रजापतिस्तर्व्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहूति। प्रजापतावेवास्या"ग्निहोत्रं हुतं भवति। शरोऽङ्गारा अध्यूहन्तो ब्रह्म तर्व्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहूति। ब्रह्मत्रेवास्या"ग्निहोत्रं हुतं भवति। वसुपुरुदेष्वादित्येषु विश्वेषु देवेषु। इन्द्रे प्रजापतौ ब्रह्मन्। अपरिवर्गमेवास्यैतासु देवतासु हुतं भवति। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुहूति। य उ चैनदेवं वेदं॥५९॥

आदित्यास्तर्व्यग्निरिन्द्रे एवास्या"ग्निहोत्रं हुतं भवति देवेषु चत्वारिं च (यदग्निनिहितः प्रथमः सर्वे युव नितुरामङ्गाराः शरोऽङ्गारा ब्रह्म वसुपूर्णौ॥)॥३॥ [१०]

ऋतं त्वा सूत्येन परिषिश्चामीति सायं परिषिश्चति। सूत्यं त्वर्तेन परिषिश्चामीति प्रातः। अग्निर्वा ऋतम्। असावांदित्यः सत्यम्। अग्निमेव तदादित्येन सायं परिषिश्चति। अग्निनाऽऽदित्यं प्रातः सः। यावदहोत्रात्रे भवतः। तावदस्य लोकस्य। नार्तिर्न रिष्टिः। नान्तो न पर्यन्तोऽस्ति। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुहूति। उचैनदेवं वेदं॥६०॥

अस्ति द्वे च॥। [११]

अङ्गिरसः प्रजापतिरुग्निः रुद्र उत्तरावर्तीं ब्रह्मवादिनौऽग्निहोत्रायणा यज्ञाः प्रजापतिरकामयताऽस्त्वन्वद्रौद्रङ्गविं दक्षिणतस्त्रयो वै यदग्निमृतं त्वा सूत्येनैकादशा॥१॥

अङ्गिरसः प्रैव तेन पूशनेव यत्रिमार्दि यो वा अग्निहोत्रस्योपमदो दक्षिणातः पृष्ठिः॥६०॥

अङ्गिरसः य उचैनदेवं वेदं॥

हरिः ॐ॥

॥इति श्रीकृष्णायजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः समाप्तः॥